

HİCRİ I. ve II. ASIRLARDA MUHTELİF YÖNLERİYLE ABBASİ HAREKETİ

Doç. Dr. İsa Doğan

1. Abbasoğulları İçinde Hilafet Fikrinin Doğuşu:

Peygamber (sav) dan sonra hilafetin bir miras ve hak işi olduğunu ilk defa ileri süren ve bunu İslam ve siyaset dünyasında ilk ortaya atan Hâşimî sülâlesidir. Hilafet konusundaki ihtilaflar Peygamber (sav) in vefatından hemen sonra başladığı halde, çok sonraları ortaya çıkan bir takım rivayetlerle bu meselenin, onun vefatından biraz önceye götürüldüğü bilinmektedir.

Hâşimî sülalesi, Abdulmüttalib'in oğulları olan Abbas'la Ebu Talib'in neslinden gelen sülâledir. Peygamber (sav)'ın vefatından hemen sonra oluşan Sakîfe toplantısında Hz. Ebubekir'e biat yapıldığı yerde son derece azınlık bir gurubun, hilâfetin Haşimoğulları içinde olması gerektiğini söylemesi, Haşimîlerle Emvîler arasındaki yıllarca bitmeyecek olan kavganın da sebebi olmuştur. Sakîfe toplantısının yapıldığı günlerde Emevîler hilâfet için bir alternatif değildiler. Her ne zamanki, Haşimoğulları dışında birine yani, Hz. Ebu Bekir'e biat edilmesi, daha sonraları hilafet konusunda Emevîler için bir örnek oldu ve dolayısıyla onlarda pek âlâ halife olabileceklerini iddia eder duruma geldiler. Eğer Sakîfe toplantısında Haşimoğullarından Hz. Ali'ye veya Hz. Abbas'a biat edilseydi; belkide Emevîler bu meselede daha işin başında saf dışı bırakılmış olacaktı. Belkide iki kabîle arasında binlerce Müslüman kanı dökülmemiş olacaktı; zayıf bir ihtimalle de olsa hilafet mücadelesi sadece Haşimoğulları içerisinde mahdut kalacaktı.

O sıralarda Hz. Abbas Haşimoğullarının en yaşlısı idi. h.8/m. 629 yılında Mekke'nin fethinden az önce Müslüman olmuş, Kureyş'le birlikte Bedir savaşına katılmış ve Müslümanlar tarafından esir edilmişti. Ancak Onun, Müslümanlarla anlaşmasını ve Mekke'nin fethinden önce Rasullah'a pek çok ma'lumat gönderdiğini teyid eden tarihi rivayetler vardır¹. Buna rağmen, Sakîfe toplantısında Halife'nin Haşimoğulları içinden olması gerektiğini söyleyen grubun içinde Hz. Abbas'ı Hz. Ali'ye takdim eden olmamıştır. Çünkü Ali'nin pek çok meziyeti vardı. Fatıma da eşi Ali'yi hilâfete layık görüyordu ve bu yüzdendir ki, Fatıma yaşadığı müddetçe Hz. Ali Hz. Ebu Bekir'e biat etmemiştir².

1 Dr. Faruk Ömer, el- Abbasiyyûn el- Evâil, Bağdat, 1/39

2 eş- Şeyh Muhammed el- Hudari, Muhadaratu Tarihi-Ümemî'l İslamiyye, Kahire, 1945, 8-9.

H. Abbas, H. Osman'ın son günlerinde vefat etti. En meşhur evlâdı Abdullah b. Abbas idi. H. Ali H. Abbas'ın, Rasulullah'ın geride bıraktığı Beni Nâdir malları hakkında birbirlerine düşüklerini ifade eden rivayetler vardır. Nitekim bir gün Abbas'la Ali Halife, H. Ömer'in yanında birbirlerine sövdüler. H. Osman da oradaydı ve H. Ömer'e; "İkisi arasında hükmet ve onları ayır" deyince, Ömer de; Peygamber (sav)'in "Biz muris olmayız ve sadaka da bırakmayız" şeklindeki sözünü onlara hatırlatarak "Allah'ın Nâdir oğullarının mallarından Peygamberine verdiği ganimete gelince: Siz ona ne at koşturdunuz ne deve... Fakat Allah Peygamberlerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye kâdirdir³." ayetini okudu ve Beni Nadir'in mallarını Allah'ın peygamberine mahsus kıldığını söyledi.

H. Ebu Bekir'in de yine onlarla ilgili aynı mevzuda bir meselesi olmuştu. H. Ebu Bekir, Ali ile Abbas'a gidip:

-Benim size zulmettiğimi ve suç işlediğimi sanıyorsunuz. Allah bilir ki ben doğru yoldayım. Sen Abbas, bana geldin ve kardeşinin oğlundan payımı istiyorsun. O da (yani Ali) bana geldi ve karısının babasından payımı istiyor. Size şöyle derim: Resulullah (sav) "Biz müris olmayız ve miras bırakmayız" demiştir,⁴ şeklinde ızaf. ederek onları ikna cihetine gitmiştir.

Peygamber (sav) vefat ettiği zaman H. Abbas'ın H. Ali'ye "Ey kardeşimin oğlu uzat elini sana biat edeyim⁵." dediği dikkate alınır, aralarındaki ihtilafın sonradan çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan H. Abbas'ın ne kendisi ve ne de evlâdı için hilâfete yönelik birşey düşündüğünü gösteren herhaği bir rivayet yoktur.

H. Ebu Bekir ve H. Ömer'den sonra H. Osman zamanında Emevilerin dikkati çekecek nitelikte ve özellikle iş başına gelmesi, onları hilafet mücadelesinde kesin bir alternatif yaptı. Nitekim Emevilerden Şam valisi H. Muaviye H. Ali'ye biat etmedi. Medine'de halifeliği ilan edilen H. Ali devrinde Muaviye problemi çözülemedi. Neticide islâm devletinde bir takım kanlı mücadeler yaşandı. H. Ali şehit edilince H. Hasan'ın hilafetten çekilmesi, H. Muaviye'nin ve dolayısıyla Emevi hilafetinin başlangıcı oldu. Daha sonra gelişen hadiselerde H. Hüseyin'in Yezid tarafından öldürülmesi (h.60/m.680), Ali evlâdının ve taraftarlarının Emevilere karşı fiilen harekete geçmelerine sebep oldu.

Artık, hilafetin Ali'nin ve ondan sonra gelen çocuklarının tabii bir hakkı olduğu görüşü yaygınlaşmıştı. Ancak Ali evlâdı için Emevileri iktidardan uzaklaştırmak mümkün olmadı. Onların bu siyasî başarısızlığında

3 Haşr: 6

4 İbn Şebbeh, Ebu Zeyd Ömer b. Şebbeh en-Nemiri el- Basri (h.173-262/m.789-875, Tarihu'l- Medineti'l Münevver, Cidde, 1973, 1/203-204.

5 el- Mesudi, Ebul- Hasan ali b. Hüseyin (346/957).

özellikle kendi aralarındaki hased ve anlaşmazlığın büyük rolü olduğu kanatındayız.

Hız. Abbas gibi, oğulları da Ali, Hasan ve Hüseyin hayattayken hilafet iddiasında bulunmalarının, kendilerine fazla bir şey kazandırmayacağına bilincinde idiler. Buna rağmen onların hilafete yönelik faaliyetlerini dikkatle takip ediyorlar ve bir fırsatını bulduklarında kendi menfaatlerine yönelik olarak değerlendirmeye her an hazır idiler. İbnul- Hanefiyye (h. 81/m.700)'nin bile bir vesileyle Hız. Hasan'a yazdığı bir mektupta "Benim babam da senin baban da Ali'dir. Bu konuda benim sana bir üstünlüğüm yoktur. Benim anam Beni Hanife'den, senin anan Rasüüllah'ın kızı Fâtıma'dır. Yeryüzü benim anam gibilerle dolsa senin anan daha hayırlıdır ve sen benden daha faziletlisin"⁶ demesi Hasan ve Hüseyin'in hilafete tek aday olduklarını göstermektedir.

Ancak, Muhammed İbnul- Hanefiyye'nin Hasan ve Hüseyin tarafından dışlanmış ve onlara kırgın olması siyasî faaliyetlerde sessiz kalmasına, hatta Abbasoğullarıyla birlikte hareket etmesine sebep olmuştur. Nitekim bir gün onun, Hasan ve Hüseyin'e giderek "Siz beni hariç bırakarak babama varis oldunuz. Ben Peygamberin soyundan olmasam bile babanızın çocuğuyum"⁷. dediği rivayet edilmektedir. Bu durumdan istifa etmek isteyen Abbasîler de insanların Ali evladına aşırı sevgi beslediklerini anladıkları için İbnu'l Hanefiyye'yi kendi taraflarına çekmek suretiyle illeride perde arkasında hilafet faaliyetlerinde buluncaklardır.

Hız. Hüseyin'in şehid olması Şia için büyük darbe oldu. Bu durum Ali evlâdının bir müddet sesiz kalmalarını sağladığı gibi taraftarlarını da ümitsizliğe ve Mesihî fikirlere döndürdü. Hüseyin'den sonra Şiilerin ekseriyetle İbnu'l - Hanefiyye'nin etrafında toplandıkları görülmüyor. Fakat o, bu konularda fazla İstekli değildi. Bir karışıklık çıksın istemiyordu. Abdullah b. ez- Zübeyir, Abdullah b. Abbas'la İbnül-Hanefiyye'yi biata davet ettiği zaman "Ümmet senin imamet hakkında icmâ etmedikçe şana biat etmeyiz" demişlerdi. Bu yüzden İbnu'z- Zübeyir onları yirmi kişi ile birlikte Zem zem kuyusuna hapsedmişti⁸. Daha sonra İbnu'z- Zübeyir ölünce Muhammed, Abdülmelik (h-86/m-705)'e biat etmişti⁹.

Muhammed b. el- Hanefiyye'nin bu zamanda siyasî konulara sessiz kalışında Hüseyin'in başına gelen felaketin etkisi vardı. Yoksa tamamen bu konulara kayıtsız kaldığı kabul edilmemelidir. Nitekim, İbnu'z- Zübeyir tarafından hapse atıldığı zaman Kûfe'de bulunan el-Muhtar b.

6 İbrahim b. Ali el- Kayravani, Kitabu Zehril- Adâb (el- İkdül- Ferid Hamîşi), Beyrut, 71.

7 Ahbârü'd - Devleti'l - Abbasiyye, (Müellifi Meçhul, Beyrut, 1971 184.

8 el- Ya'kubi, Ahmed b. Ebi Ya'kub (292/905), Târihu'l -Ya'kûbi, Beyrut, 2/261; Ahbârü'l Abbas 99

9 İbn Kesir, Ebu'l- Fidâ İsmail b. Ömer (774/1372), el- Bidaye ve'n - Nihaye, Mısır, trz. 9/ 38.

Ebi Ubeyd (h-67/m-686)'e mektup yazdığı ve Muhtar'ın da Ebu Abdullah el- Cedelî'yi dört bin atlı ile göndermek suretiyle onu kurtardığı¹⁰ rivayet edilmektedir. Bu bakımdan İbnu'l - Hanefiyye'nin, Muhtar'ın Kûfe'deki faaliyetlerinden habersiz olması mümkün değildi. Hatta Kûfe'de Hüseyin'in kanını talep için Muhtar'ı onun görevlendirdiği söylentisi dolaşıyordu¹¹. Ancak O, Muhtar'ın bütün gayretlerine rağmen Kûfe'de fiili bir harekete tevessül etmedi. Çünkü o, Emevilerle ilişkilerinin bozulmamasına son derece dikkat ediyor, diğer taraftan taraftarlarıyla irtibatını da kesmiyordu.

Muhammed b. El- Hanefiyye H. 81/m. 700'de ölünce taraftarlarına oğlu Ebu Hâşim (h.99/ m. 717)'i vasiyet etti. Ebu Hâşim'in Hasan ve Hüseyinoğullarıyla irtibatına gelince; onlar tarafından uğradığı haksızlığa babası İbnül- Hanefiyye gibi fazla sessiz kalmadığı anlaşılıyor. Çünkü Hz. Ali'den miras kalan mallar, Fatma soyundan olan Zeyd b. Hasan'a verince, Ebu Hâşim meseleyi Medine Kadısına intikal ettirmiş ve nesep yönünden eşit olduklarını bildirerek Zeyd b. Hasan'a karşı çıkmıştı. Daha sonra karar Ebu Hâşim lehine sonuçlanınca Zeyd b. Hasan da meseleyi Halife I. Velid (h. 97/m.715)'e götürerek onun el- Muhtar'ın arkadaşlarından taraftarları olduğunu; onların da zekatlarını Ebu Hâşim'e gönderdiklerini söylemiş ve onu şikayet etmiştir¹².

Bu anlaşmazlıklardan ötürü ne İbnu'l - Hanefiyye ve ne de oğlu Ebu Hâşim Hz. Fatıma neslinden gelen çocuklarla ilgilenmemişlerdir. Ali evladı arasındaki bu farklılaşma Şia arasındaki farklılaşmayı da birlikte getiriyordu. Çünkü Hüseyinden sonra Şia'nın bir kısmı İmamet kıyamete kadar Fâtıma'nın çocukları arasındadır derken; büyük bir kısmı da Muhammed b. el- Hanefiyye'nin imam olduğunu söylüyor ve onun yanında yer alıyordu. Bunlar Muhtar'ın isyanında görülen Keysânîlerdir¹³. Muhtar'ın Mus'â b. Zübeyir'e yenilmesinde (h.67/M.686) Şiîlerden tam destek alamamasının rolü büyüktür. Gerçi Şia'nın Muhtar'ı desteklememesini Onun yalancı ve güven vermeyen birisi olduğuna bağlayanlar varsa¹⁴ da anladığımız kadarıyla asıl sebep Şia'nın bir kısmının Ali b. Hüseyin (h.94/M.712)'i imam tanınması¹⁵ ve bu grupların da birbirlerine yardımcı olmamasıdır. Aynı durum, Zeyd b. Ali (h.122/m. 740)'nin isyanında da görülüyor. Nitekim Ebu Hâşim, Zeyd'in isyanı esnasında taraftarlarına Zeyd'in mutlaka öldürüleceğini söyleyerek ondan uzak durmalarını em-

10 el- Ya'kubi, a.g.e., 2/261.

11 el- Kummi, Said b. Abdillâh (301/913), Kitâbul- Makâlât ve'l- Fırak, Tahran, 1321, 22,26.

12 Ahbaru'l - Abbas, 174.

13 en- Naşi el- Ekber (293/905), Mesâilü'l - İmame ve Muktetefât. mine'l- Kitâbi'l - Evsat fi'l - Makâlât (Usulini- Nihal), Beyrut 1971. 25.

14 eş- Şeyh Muhammed el- Hudari, age, 12.

15 İbn Abdırabbih, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed (328/936), el-İkdü'l-Ferîd, Beyrut, 2/ 296.

retmiş¹⁶ ve dolayısıyla taraftarları, Zeyd b. Ali'nin isyanına katılmamışlardır. Aynı davranışı Horasan'da Yahya b. Zeyd (h.125/m.742)'in isyanında da sergiledikleri görülüyor. Zira, Ebu Haşim'in adamı Bukeyr b. Mâhân Horasanlılara "Yahya b. Zeyd aranızda gizlidir. Sanki siz de onunla Emevilere karşı ayaklanmış gibisiniz. Sizden kimse onunla birlikte ayaklanmasın. O öldürülecektir",¹⁷ diyordu.

İşte bütün bunlar, Ebu Haşim'in son derece dikkatli ve planlı hareket ettiğini; belirli bir güç oluşuncaya kadar taraftarlarını hiç bir siyasî harekete sokmak istemediğini gösteriyor. Taraftarlarından belirli bir miktar zekat almakla da onları kendisine kuvvetle bağladığı anlaşılıyor.

İbnu'l- Hanefiyye'nin vefatından sonra, Ebu Haşim Abdullah'ın Abbasîlerle birlikte hareket etmesi daha da belirgin bir hal kazanmıştır. Muhammed b. Ali b. Abdillan b. Abbas, Ebu Haşim'in faaliyetlerinde kendisine yardımcı oluyor ve bizzat onun adına etrafa propagandacılar göndererek çoğu zaman birlikte hareket ediyorlardı.

Ebu Haşim ve Muhammed b. Ali b. Abdillan b. Abbas, bir taraftan Emevîler aleyhine teşkilatlandıkları halde, diğer taraftan bu faaliyetlerini rahat ve kolay sürdürebilmek için Emevîlerle iyi ilişkilerini devam ettirdikleri görülüyor. Nitekim yine bu gaye ile bir gün Süleyman b. Abdülmelik (h. 99/m.717)'i ziyarete gittiler. Rivayete göre, güzel güzel sohbet ettikten sonra Süleyman Ebu Hâşimi bir süre bırakmamış; onun gizli faaliyetlerinden haberdar olmuş olacak ki, sütüne zehir katarak onu zehirlemiştir.

Ebu Hâşim hastalandığını hissedince yanındakilere; "Beni Humeyme'deki amcamın oğlu Muhammed b. Ali b. Abdillan b. Abbas'a götürün" dedi ve onu hemen oraya götürdüler. Muhammed b. Ali yanına geldiğinde Ebu Hâşim ona: "Ey amcamın oğlu, ben ölüyorum, sana geldim. Babamın bana vasiyeti vardır. Bu vasiyete göre hilâfet sana ve senin çocuklarına geçmiştir. İşte o an şimdi geldi"¹⁸ dedi ve bütün taraftarlarının isimlerini kendisine verdi¹⁹.

Ebu Haşim'in vasiyetinde de görüldüğü gibi, gerek İbnu'l Hanefiyye ve gerekse oğlu Ebu Hâşim hilâfeti Hz. Fatıma'nın çocuklarına kaptırmamak için mücadele vermişler ve Abbasileri bizzat kendileri devreye sokmuşlardır. Ebu Haşim'in Muhammed b. Ali b. Abdillan b. Abbas'a "Biz imameti kendi içimizde zannediyorduk; artık hiç şüphe yok ki imam sensin" demesinin ve Fatıma'nın çocuklarını zikret memesinin tamamen maksatlı bir davranış olduğu açıkça hissedilmektedir.

16 Ahbâru'l - Abbas, 231.

17 Ahbâru'l - Abbas, 242

18 el - Ya'kubi, age, 2/297; İbnu'l - Esîr, Ebul- Hasan Ali b. Muhammed (630/1322), el-Kamil fi't - Tarih, Beyrut, 5/408.

19 Dr. Faruk ömer, Tabiatu'd- Daveti'l - Abbasiyye, Beyrut, 1970, 106

İşte Abbasîlerin, daha önce niyetleri olsa bile fiilen hilâfet davasına girişmeleri bu hadiseden sonra olmuştur. Dolayısıyla faal Hâşimî hareketin idaresi Ebu Hâşim'in Muhammed b. Ali'ye vasiyetiyle Alevilerden Abbasîlerin eline geçmiştir.

İmametın Abbasîlerin hakkı olduğunu daha öncelere götüren rivayetler de vardır. Ebu Hâşim, imâmeti Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas'a havale ederken, bunun babasından, hatta dedesi Ali'den gelen bir rivayete dayandırdığı görülüyor. Rivayete göre bir gün Hz. Abbas Peygamber (sav)'in yanına girmişti. Peygamberin yanında Hz. Ali de vardı. Hz. Ümmü Seleme'nin evinde idiler. Rasulullah başını koluna koymuştu. Yanında bir yastık vardı, onu da Abbas'a attı ve "Otur üzerine" dedi. Ona Ali'nin duymadığı bir şeyler fısıldadı. Sonra Abbas çıkıp gitti. O zaman Rasulullah:

— Ey Ali, üzülme; bu işte benden sonra senin nasibin ancak kötü bir nasiptir. Bu iş bunda (yani Abbas'ta) ve bunun çocuklarındadır. Bu iş, onlar hiç çalışmaksızın sadece bir lütuf olarak gelir. Hatta size kötülük edenlerden intikam bile alırlar, dedi²⁰.

Görüldüğü gibi, imametın Abbasoğullarında olacağı fikri Peygamber (sav)'e dayandırılrsa da hadisin kaynağının yine Ebu Hâşim'e dayanması, Abbasîlerin imâmete hak iddia etmelerinin İbnu'l - Hanefiyye'ye ve özellikle Ebu Hâşim'e dayandığını teyid etmektedir.

2. Abbasoğullarının Hilâfete Yönelik Faaliyetleri:

Her ne kadar, İmamet Ebu Hâşim'le Abbasoğullarına intikal etmişse de bu, tamamen Ebu Hâşim'le Abbasoğulları arasında bir sır idi. Çünkü bu zamanda hiç kimsenin Ali evladı varken imametın Abbasoğulları içinde olduğunu kabul etmesi mümkün değildi. Bunun bilincinde olan Ebu Hâşim'in Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas'a "Ey amcamın oğlu, sana önemli bir şey söyleyeceğim fakat, hiç kimseye hatta sizden kimseye bile hiçbir şey söylemeyeceksin, İnsanların beklediği imam sizin içinizdedir²¹" dediği rivayet edilmektedir.

Bu rivayetin sıhhatinin sağlam olması ziyadesiyle mümkündür. Çünkü Abbasîlerin faaliyetleri süresince hatta iktidarı ele geçirinceye kadar Ebu Hâşim'in bu sözleri kendileri için vazgeçilmez bir kural olmuştur.

Muhammed b. Ali b. Abdullah, kavminin efendisi, zeki son derece akıllı ve siyaset bilir bir zatdi. Daha önce Ebu Hâşim Abdullah'ın çalışmalarından haberdar olması ve hatta ona yardımcı olması dolayısıyla davetin başına geçtiği zaman çevreyi ve insanları tanıdığı için yabancılık çekmedi. Ebu Hâşim'in kurduğu düzeni kısa zamanda güçlü bir teşkilat

20 Ahbârü'l- Abbas, 187

21 İbnu'l - Esîr, el- Kamîl, 5/408.

haline getirdi. O, Ali evladının ve taraftarlarının her zaman dağınıklık içinde olacağını biliyordu. Çünkü onlar, ani bir kararla ve yeterli bir hazırlık yapmadan Emevilerin karşısına çıkarak öldürülüyorlar ve geride kalan taraftarları da bir boşluk içinde kalıyordu. O, bütün bunlardan ders alan tecrübeli bir kişi olarak bir takım prensipler tesbit etti.

Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, Aleviler tarafından hazırlanmış bulunan bir zemine oturduğu için bir yönden aynı siyaseti devam ettirmek zorunda idi. Her şeyden önce bir isim vermeksizin insanların Ehli Beyt'in velayetine davet eden bir dailik sistemi kurdu. Bu şekilde eski Şii zemin üzerine kurulduğu için, dava herhangi bir karşılığa meydan vermeden büyüyecek ve imamın ismi en sonunda açıklanacaktı. Bu çağrı da "er- Rıza min Ali Muhammed" olmalıdır. Yani, davet başarıya ulaştıktan sonra Hz. Muhammed ailesinden her kim Halife seçilirse ona razı olunacaktır. Böylece O, amcasının oğulları olan Hz. Ali evladını kızdırmamış olduğu gibi, özellikle sonradan sahip çıktığı onların taraftarları arasında bir ayrılık ve tefrika doğmamış olacaktı.

Daveti belirli bir ferde bağlamayan bu usulun önemli bir faidesi de şu idi ki, kendisi ölür veya öldürülse hareket zayıflamayacak ve bitmeyecekti. Zira hayatta kalanlara aynı hızla mücadeleye devam etme imkanı hazırlıyordu.

Halk, bu er- Rıza min Ali Muhammed parolasından Hz. Peygamber (sav)'in ailesine bağlanmanın, aynı zamanda Hz. Ali'nin evladına bağlanmak demek olduğunu anlıyordu. Hz. Ali taraftarları da aynı inanışta idi. Böylece dıştan bakılınca bu hareket, Hz. Ali taraftarlarının yani Alevilerin bir faaliyeti olarak görünüyordu. Halbuki, bütün idarecileri, yönlendiricileri ve destekleyicileriyle tamamen Abbasilerin hakimiyeti altında idi.

Bu sistemin iki merkezi vardı. Birisi haberleşme merkezi olarak kabul edilen Kûfe olup, buraya Ali b. Abdullah b. Abbas'ın kölesi Meyse-re yerleştirilmişti. İkincisi de Horasan idi ve davetin hakiki merkezi oldu. Oraya Muhammed b. Huneys ve Ebu İkrime es- Serrâc gönderildi. İleri gelen şu oniki kişi de dai olarak seçildi:

1. Süleyman b. Kesir el - Huzâi
2. Malik b. Heysem El - Huzâi
3. Talha b. Zarik el- Huzâi
4. Amr b. A'yün el- Huzâi
5. İsa b. A'yün el- Huzâi
6. Kahtaba b. Şebib et - Tâi
7. Lahız b. Kureys et - Temimi
8. Musa b. Ka'b et - Temimi.
9. Kasım b. Mücasi.
10. Ebu Davud Halid b. İbrahim eş - Seybâni.

11. Ebu Ali el- Heravi Şibl b. Tahmân el- Hanefî.

12. İmran b. İsmail el- Mu'iti. Ayrıca bu oniki kişiden emir alan yetmiş adam daha seçildi. Muhammed b. Ali b. Abdüllah b. Abbas tarafından yapacakları işin yolu ve yönetimi yazılarak²² ellerine verilen bu kişiler Horasan ve Taberistan'ın muhtelif yerlerinde yoğun bir Alevi propagandasına başladılar.

Her şeyden önce Abbasiler, Araplar arasından taraftar bularak başarıya ulaşamayacaklarını anlamışlardı. Bu bakımdan yeni mühtediler (Mevâlî) arasında faaliyette bulunmaya büyük özen gösterdiler. Hususiyetleri itibarıyla Alevi hareketlerindeki taraftarları ayrı iki grup halinde mütalaa etmek gerekir.

Birinci grup, genellikle Hz. Hüseyin'in ve Zeyd b. Ali'nin isyanında görülen ve islâm devletinin eski yerleşim bölge-lerinde bulunan insanlardan müteşekkildir. Onlara gö-re,imamet seçimle değil de nasla olup, nassın tesbit ettiği şekilde insanlardan imamete hak sahibi olanlar da Ali ve çocuklarıdır.

İkinci grup ise tamamen Abbasi faaliyetleri esnasında görülen ve çoğunlukla yeni mühtedilerden oluşan Alevi taraftarlarıdır. Onlar, Alevi isminden faydalanıp İslâm dışı bir takım prensiplere inanan ve islam dini-ne yabancı olan fikirleri yayan kimselerdir. Ayrıca, hulûl ve tenasuha inanmak suretiyle Hz. Ali'ye bir parça ulûhiyyet hulûl ettiğini ve bu ilahi sıfatların sırasıyla diğer imamlara intikal ettiğini ileri sürdükleri görülmektedir. Onlara göre imam gizli haber ve sırları bilen kişidir. Eğer bir kişi imamın ismini bilirse bütün İslâmî farızalar kendisinden düşer²³.

İbnu'l - Hanefiyye'yi destekleyen bu aşırı kanat, Kûfe'de Muhtar b. Ebi Ubeyd es- Sakafi'ye nisbetle Keysâniyye veya Muhtariyye olarak bilinmektedir. Diğer Ali evâdı bu tip kişilere hiç itibar etmedikleri ve onları taraftarları arasına kabul etmedikleri hald e İbnu'l Hanefiyye'nin ve özellikle oğlu Ebu Haşim'in taraftarlarını bu tip kişilerden oluşturdukları görülmektedir.

İmamların masumiyetini kabul eden, küçüklükte de büyüklükte de onların bilgisinin aynı olduğunu savunan²⁴ Ebul- Cârûd Ziyâd b. el- Münzir'in Muhammed el- Bâkır ve Cafer es- Sadık'la muhalefetinin asıl sebebi, huruc fikrini benimsemesi olsa da özellikle yukarıdaki fikirlerinden ötürü el- Bakır'ın kendisine "kör şeytan" anlamında "sirhob" demesi²⁵ mümkündür.

Yine bir gün Ebu Müslim et- Türki (H.136/m.753)'de Cafer es-

22 eş- Şeyh Muhammed el- Hudari, Muhâdarâtu Tarihi'l - Ümerni'l İslamiyye. M. A. Şaban, The Abbasid Revolution, Cambridge (1970, 5. 15), 152.

23 Dr. Faruk Ömer, el- Abbasiyyûn el- Evâil, 1/37-38.

24 en- Nevbahî, Ebu Muhammed el- Hasan (300/912) Firaku's- Şia, İstanbul, 1931, 5.49; el- Bağdadi, Ebu Mansur Abdulkâhir. (429/1037), Kitabu Usulî'd- Din, İstanbul, 1928, 278.

Şâdık'a gelip "Ben halkı Ehli Beyt'e uymaya davet ediyorum; İster sen sana biat edeyim" dediği zaman İmam Cafer "Sen benim adamlarımdan değilsin" demiş ve bunun üzerine o da Abbasilere biat etmiştir²⁶.

Ebu Müslim'in aşırı fikirleri hakkında bilgi olmamakla beraber taraftarlarından bazılarının tenasuha inanan ve haramları helal kılan Raven-diler olduğu düşünülürse imam Cafer'in Ebu Müslim'i neden kabul etmediği daha da iyi anlaşılır.

Ebu Haşim'in, taraftarları arasında böyle niteliklere dikkat ettiği bilinmemekle birlikte onun taraftar toplamakta çok hırslı olduğu, taraftarlarını gizlice tanzim ettiği, halde hatta onlardan zekat ve hediye kabul ettiği bildirilmektedir. Abbasilerin özellikle bu yolla müslüman olan Mevaliyi etraflarında toplama siyaseti tamamen Ebu Haşim'in siyasetine dayanıyordu ve onun siyasetinin bir neticesi idi.

Bu bakımdan Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, propagandacılarına ve daveti kendi adına yürütecek olanlara diğer vilayetlerde tutunamayacaklarını ifade ederek "Horasan'a bakın orada kalabalık bir toplum ve sağlam bir kuvvet vardır. Orada sağlam göğüsler, basit ihtirasların parçalayamadığı ve menfaatlerin bölemediği bom boş kalpler vardır²⁷" diyor ve faaliyetlerini Horasan'da yoğunlaştıracağını ima ediyordu.

Horasan'a ilk gelen Abbasi davetçi Ziyâd b. Dirhem es- Servâc idi. h.109/m.727 yılında Muhammed b. Ali b. Abdilllah b. Abbas onu Horasan'a gönderirken Bukeyr b. Mâhân'ın izinde yürümesini tavsiye ediyor ve şöyle diyordu:

- Davetin er- Rıza min Ali Muhammed olsun. Aklı ve basireti yerinde olan birine rastladığın zaman daveti ona açabilirsin. Bizzat güvendiğin ve biatını aldığıın kişi hariç, ismim herkesten gizli olacak²⁸.

Bir başka seferinde aynı kişiye:

- Yemen'e git ve Mudar'a iyi davran. Ancak Galip denilen Nişaburlu kişiyi kesinlikle onlara yaklaştırma. Çünkü O, Fatıma oğullarını sevmekte müfrittir,²⁹ diyordu.

Muhammed b. Ali ve Abbasi ailesi Humeyme'de oturuyor ve daveti oradan idare ediyorlardı. Humeyme sakin bir yer olup, gizli faaliyetler için son derece müsaitti. Modern askeri sistemde görüldüğü gibi, davetçiler arasında kıdem farkları vardı. Dolayısıyla, bu zincirleme davet sisteminde Muhammed b. Ali'nin isminin tesbit edilmesi son derece zordu. Çünkü her dainin oniki nakibi vardı ve her nakibin deyetmiş varan

25 en- Nâşi el- ekber, Mesâilü'l- İmâme, 5. 43.

26 Vilayetname, Hazırlayan : Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1958, 107.

27 el- Makdîsi, Şemsuddîn (H.4/M.10. yüzyıl), Ahsenu't- Tekâsım fî Marifeti'l- Ekallim, Leiden, 1906, 293, 294.

28 Ahbâru'l- Abbas, 204; Faruk Ömer, Tabiatu'd- Davetül- Abbasiyye, 155.

29 İbnul- Esîr, el- Kâmil, 5/143.

davetçisi olurdu. Nakipler zamanın imamını tanımazlardı. Nakip ile dainin arasındaki fark da bu idi.

Horasan sanki gizli hücreler yatağı haline gelmişti. Horasanlılar, Şii davetçileri himaye diyorlar ve her yönden onları destekliyorlardı. Davalarına son derece bağlı olan bu davetçilerin vazifelerini nasıl yaptıkları kesin olarak bilinmemekle birlikte muhtemelen, Emevi idarecilerinin hataları, Araplarla Arap olmayanların eşitliği, Ehli Beyt'in fazileti ve imamet hakları gibi konuları işlemiş olabilirler. Özellikle Emevilerin Mevali'ye yaptıkları baskıları dile getirerek onları Emevi iktidarına karşı tahrik etmeleri mümkündür.

Şia'nın şeyhi Bukeyr b. Mâhân Kûfe'de vefat edince İbrahim b. Muhammed onun yerine Ebu seleme el- Hallâl diye bilinen Hasf b. Süleyman'ı getirdi. İşte bu günlerde Ebu Müslim et- Türki İbrahim b. Muhammed ile ilişki kurmuştu (h.124/m.741). Aslen İsa b. Ma'kal el- İclî'nin kölesi idi. Bukeyr b. Mahan onu İsa'dan satın almış ve ona Şia'nın usûlunu öğretmişti. İbrahim onu Horasan üzerine emir tayin etti. Onu Horasan'a gönderirken ismini değiştirmesini ve halen Horasan'da bulunan Süleyman b. Kesir`le kesinlikle ihtilaf etmemesini sıkı sıkı tembihledi³⁰.

H. 125/m. 742 yılında Süleyman b. Kesir, Malik b. Heysam ve Kah-taba b. Şebîb'ten müteşekkil Abbasi dâileri Muhammed b. Ali'ye mal ve hediyelele geldiler. Yanlarında Ebu Müslim de vardı. Muhammed onlara:

– Bundan sonra artık beni göremeyeceksiniz, bu sene öleceğim. İmamınız oğlum İbrahim'dir. Allah'ın onun hakkındaki hükmü gerçekleşince (yani öldürülünce) yerine Abdullah b. Hârisiyye (es- Saf-fah) geçecektir. Emevîlerin helakı da onunla olacaktır, dedi ve onu dâilere tanittılar. Daha sonra:

– Ebu Müslim'i dinleyiniz ve ona itaat ediniz; bu devleti o kuracaktır, diyerek Ebu Müslim'i onlara başkan olarak atadı³¹.

Görüldüğü gibi, Mevâli, Müslüman olur olmaz, daha İslâm'ın şartlarını öğrenmeden Abbasîlerin siyâsî doktrinlerini öğrenerek daha ziyade Abbasîlere bir asker olarak katılıyorlardı. İslâm dinini bütün prensipleriyle öğrenmedikleri için de daha önceki gayri islâmî inançlarını Şif dâîlerden almış oldukları bir takım Şif prensiplerle birleştirerek İslâm dî-nini ayrı bir inanç haline getirdiler. Bunlar Râvendîyye veya Keysâniyye olarak bilinmektedir. Taberi (h310/m.922)'den alınan bir nakilde Ebras isimli bir Ravendî'den bahsedilmekte ve onun İsa b. Meryem'in ruhunun Ali b. Ebî Talib'e, sonra gelen imamlara ve nihayet İbrahim b. Muham-med'e geçtiğine inandığı rivayet edilmektedir³². Ravendîyye ve

30 eş- Şeyh Muhammed el- Hudari, age, 20-21; İbn Abdi Rabbih, a.g.e., 2/296.

31 el- Yakubi, a.g.e., 2/332.

32 Gerlaf Van Vloten, Emevi Devrinde Şia ve Mesih Akideleri üzerine Araştırmalar, çev. M.S. Hatiboğlu, Ank. 1986 56-60.

Keysâniyye'ye göre din bir adama itaattan ibarettir. Namaz, oruç ve hac gibi ibadetleri bu adama bağladıkları gibi daha sonra bu ibadetlerden de vazgeçerek tamamen haramları helâl kılan bir ekol (Hürremiyye) haline geldiler³³.

Ebu Müslim'in Abbâsî davetine katılması davetin güçlenmesine sebep oldu. Türklerin kitleler halinde Abbâsî davetinin yanında yer almasını sağladı. Artık çok güçlü bir taraftar kitlesi oluşmuştur. Talib oğullarının zaman zaman yaptıkları hurûçlardan kendilerini ve taraftarlarını koruyarak hem Emevi iktidarının dikkatini çekmediler ve hem de taraftarlarının bölünmesine müsaade etmediler. Gerek Zeyd b. Ali'nin isyanına ve gerekse Yahya b. Zeyd'in isyanına taraftarlarını buluşturmadılar.

Abbasi davet sisteminin çok güçlü yanları olduğu gibi bazı aksaklıkları da yok değildi. Çünkü davetçiler genelde yeni Müslüman olmuş ve İslâma'ı sadece Alevî fikirlerle tanımış kişiler oldukları için, zaman zaman davetin şekli değişebiliyordu. Nitekim Abbasi davetinin önemli ismi olan Bukeyr b. Mahan Ammâr b. Yezid'i Horasan'da Abbasi taraftarlarının başına vali olarak atadığı zaman Ammâr, ismini Hıdaş olarak değiştirmiş ve Muhammed b. Ali'ye davete başlamıştı. Pek çok insanı etrafına topladı. Ancak çok geçmeden davetini değiştirip Hürremiyye (Batniyye) dinine çağırmaya başladı. Namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin olmadığını söyleyerek bunları tevîl ediyordu. Hıdaş, Küfe'de Hristiyan idi ve Müslüman olur olmaz Horasan'a dai olarak gelmişti³⁴.

Ayrıca Taliboğulları ile aralarındaki hased ve husûmet de Abbasi davetinde bir takım pürüzler çıkarmıştır.

Bir gün halife Mervan (h.132/m.749) sarayından çıkmış Medine'ye doğru giderken kendisine doğru gelen İbrahim b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas'a bir mektup verdi ve ona "oku" dedi. İbrahim mektuba şöyle bir baktı ve "Bu Abdullah b. Hasan'ın yazısıdır" diye cevap verdi. Mervan:

– Doğru söyledin, amcanın oğludur. Senin hakkında doğruyu söyler, değil mi? diye ilave etti. İbrahim:

– Hayır, doğru söylememiş; yalan söylemiş, dedi ve mektubu okumaya başladı:

"Ey Müminlerin Emiri, sen Taliboğullarından başka sizin mülkünüzle mücadele eden yok mudur, sanıyorsun; Şam'da senin komşun olan bu İbrahim b. Muhammed Horasandaki taraftarlarını sana karşı hazırlamaktadır."

Mektubu okuyan İbrahim de Abdullah b. Hasan'ı itham ederek:

33 eş- Şehristani, Muhammed b. Abdülkerim (548/1153, el- Mîlel ven Nihal, Kahire, 1967, 2/147.

34 İbnu'l - Esîr, el- Kâmil, 5/196.

– Ey Mü'minlerin Emiri, Abdullah b. Hasan yalan söylemiş, Oğlu Muhammed hakkında "O bu ümmetin Mehdisidir" diye iddia ettiğini sana söylemez, dedi. Fakat Mervan:

– Amca oğlun yazmış, okudum, seni itham etmiş, dedi ve:

– Hapiste amca oğullarından üç kişi daha var. Bunlar, Abbas b. Velid b. Abdülmelik, Abdullah b. Ömer b. Abdilazir ve Muhammed b. Muaviye b. Abdullah b. Cafer b. Ali b. Ebi Talib, diye ilave etti. İbrahim'i de onlarla birlikte hapsetti³⁵.

Görüldüğü gibi, zaman zaman Abbasi davetinde bir takım pürüzler ortaya çıkmaktadır. Ancak, davetin çok güçlü bir sistem üzerine oturması, onun böyle önemli aksaklıkları dahi kolayca atlatmasını ve faaliyete devam etmesini sağlamıştır.

H. 127/m. 744 yılı Emevî iktidarı için son derece zor bir yıl oldu. Velid b. Yezid (h.126/m.744)'in öldürülmesiyle meydana gelen karışıklığı fırsat bilen dört bin kadar Hârici Said b. Behdel ve Dahhâk b. Kays'ın liderliğinde ayaklandılar. Aynı sene İbrahim b. Muhammed'in etrafında Humeyme'de toplanan Abbasiler³⁶, hedeflerini gerçekleştirme istikametine büyük bir adım atmaya, fikir ve davet safhasını aşır hareketlere geçmeye karar verdiler. Emevilere karşı mücadele edecek orduların başına Ebu Müslim et- Türki'yi geçirdiler. Ebu Müslim, bütün hazırlıklarını yaptı. askerini teşkilatlandırıp bulunduğu mevki sağlam bir hale getirdikten sonra Emevî valisi Nasr b. Seyyar'a tehdit edici bir mektup yazdı. Buna karşılık Nasr b. Seyyar Ebu Müslim üzerine büyük bir ordu gönderdi. Ebu Müslim de Malik b. Heysam el- Huzâi komutasında bir ordu hazırladı. Neticede Emevi ordusu bozguna uğradı³⁷.

Horasan'ın Emevilerin elinden çıkması Haşimi zaferlerin habercisiydi. Yine h. 127/m. 744 yılında Kûfe'de Abdullah b. Muaviye huruc etti. Emevilerin gerçekten zor durumda olduğunu anlayan bazıları Kufe'de Abdullah b. Muaviyeye gelip "Kendine davet et Haşimoğulları hilafete Mervanoğullarından daha layıktır³⁸." dediler. Başlangıçta Haşimoğullarının tamamı kendisine biat etmişti. Yanında, Süleyman b. Haşim b. Abdülmelik, Ömer b. Süheyl b. Abdilaziz b. Mervan, Ömer b. el- Kazbân, Mansur b. Cumhur ve İsmail b. Abdillâh el- Kasri gibi iktidara küskün bazı Emeviler de vardı.

Emevî Halifesi Mervan b. Muhammed (h.132/m.750), kendisine Âmir b. Zübâra komutasında bir ordu gönderdi. İbn Zübâra İsbahan'a yaklaştığı bir sırada Abdullah b. Muaviye'nin taraftarlarından büyük bir

35 Ahbâru'l- Abbas, 394-395.

36 İbn Kesir, a.g.e., 10/22.

37 Fazla bilgi için bkz. İbnü'l - Esîr, el- Kâmil, 5/134,241.

38 et- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (310/922), Tarihu'l Ümem ve'l- Mulûk, Kahire, 1939, 5/599.

kısmı kendisini terketti³⁹. Oradan Faris'e kaçan İbn Muaviye h.129/ m.746'da tekrar huruc ettiyse de yenilerek Horasan'a kaçtı.

Abdullah b. Muaviye'nin askerleri arasında Abbasilerin taraftarları yani Keysaniler büyük çoğunluğu oluşturuyordu. Savaşın başlamasına yakın onların Abdullah'ı terketmeleri ve Taberî'nin ifadesine göre yanında sadece elli kişilik Zeydi bir grubun savaşa iştirak etmesi, Abbasilerin değışmez politikasıyla ilgili bazı şeyler düşündürmektedir.

Abbasî idareciler istemese de; Keysânîler, Abdullah'ın bu hareketinde kendisine destek olmuşlardır⁴⁰. Anladığımız kadarıyla Abbasi taraftarı olan Keysaniyye Ali Rasülillahtan birisine biat için çalışan şiiilerdi. Abbasiler de zahiren Ehli Beyt ve Ali Evlâdı için çalıştıklarından dolayı taraftarlarını Talibinlerin bu hareketlerine katılmaktan engellemeleri kolay değildi. Bunu sağlamak için muhtelif yollara baş vuruyorlardı. Bu bakımdan gerek Zeyd b. Ali'nin ve gerekse Yahya b. Zeyd'in isyanında görüldüğü gibi "Öldürülecek sakın onun yanında yer almayın" şeklinde psikolojik ve caydırıcı birtakım propagandalar yapıyorlardı.

Abdullah b. Muaviye'nin er- Rıza min Ali Muhammed'e ve kendisine biat aldığı şeklinde iki farklı rivayet vardır⁴¹. er- Rıza min Ali Muhammed'e biat aldığı şeklindeki rivayet, büyük bir ihtimalle onun Keysaniler tarafından desteklenmesinden kaynaklanmaktadır. Daha önce biat edenlerin sonradan kendisini terketmeleri ve Horasan'a gittiği zaman Ebu Müslim'in adamı Malik b. Heysam tarafından öldürülmesi Abdullah b. Muaviye'nin kendisi için biat aldığı ziyadesiyle mümkün kılmaktadır.

Taraftarlar Abbasî idarecilerinin hakiki niyetlerinden haberdar olmadıkları için, bazı Keysânîler Abdullah b. Muaviye 'yi samimiyetle desteklemişlerdir. Nitekim, Abdullah b. Muaviye'nin öldürülmesinden sonra Keysânîyye'nin, Muhammed b. el- Hanefiyye'nin imametinde duranlar, imameti Ebu Haşim'den sonra Abdullah b. Muaviye'ye götürülenler ve Ebu Haşim'in ölürken imameti Muhammed b. Ali b. Abdilllah b. Abbas'a vasiyet ettiğine inananlar⁴² şeklinde birtakım gruplara ayrıldığı görülmektedir.

Abbasilerin halka açık olmayan politikaları ve kendi politik çıkarlarına hizmet ettiği sürece islami henüz anlamamış Mevali'yi olduğu gibi kabul etmeleri; onların İslâm dinine muğûyir fikir ve felsefelerine müsamaha ile bakmaları islamda pekçok fırkanın zuhuruna sebep olmuştur.

Eğer siyasi kanatta Emevi - Haşimi mücadelesi olmasaydı

39 el- İsfahâni, Ebu'l- Ferec Ali b. Hüseyin (356/967), Makatilu't - Talibin, Kahire, 1949, 167; et- Taberî, a.g.e., 5/602.

40 Marshall, G. S. Hodgson, How did the Early Shi'a Become Sectarian? Journal of the American Oriental Society, 1955, vol. 75, p. 9.

41 el- İsfahani, a.g.e., 167.

42 en- Nâşi el- Ekber, a.g.e.,36.

dolayısıyla İslam'a giren mühtediler siyasi kanalla değil de İslami davet ve ilim yoluyla girseydi; bu gün Mezhepler Tarihi kaynaklarında mevcut bulunan pekçok İslâm dışı fırka belki de olmayacaktı. Özellikle Abbasi-ler, kendi siyasi gayelerine hizmeti esas aldıkları için başlangıçta pek çok insanın İslam'a muğayir görüşlerine karşı müsamahkâr bir tavır almışlardır. Dolayısıyla Abbasiyye'nin en önemli özelliği siyasi bir örgüt kurmuş olmasıdır. Bu örgütün çalışma alanı da yarı inanmış veya inanamamış Mevalidir. Halbuki, aynı sahalarda faaliyet gösteren Talibinlerin ise ilim halkaları oluturdukları görülmektedir.

Abbasilerin meçhul bir isim altında kendileri için biat istemelerinden taraftarların haberi olmadığı gibi, daveti yürüten pekçok dâinin de haberi yoktu. Dolayısıyla bu dâiler samimi bir Ehli Beyt yanlısı idiler. Ebu Müslim'in Cafer es- Sadık'a giderek kendisine biat etmek istediğinden daha önce bahsetmiştik.

Veziru Ali Muhammed lakabıyla tanınan Ebu Seleme el- Hallâl, Abbasilerin hakiki niyetini bildiğinden hilafeti Taliboğullarına geçirmek için samimi bir şekilde gayret gösteriyordu⁴³. Ebu Seleme devlet idaresini bilen varlıklı bir insandı. Zaman zaman davetin önüne çıkan engelleri siyasi maharetiyle bertaraf ediyor ve bu davet uğruna bütün servetini cömertçe harcıyordu. O, Kûfe'de Humeyme ile Horasan arasında bir irtibat noktasıydı.

H.132/m.750 Muharreminde Ebul- Abbâs, ehli ve kardeşleri Kûfe'ye geldiler. Bu arada Horasan birlikleri de Kûfe'ye gelmişti. Genel komutayı da üzerine alan Ebu seleme herşeye hakimdi. Ebu'l Abbas ve ehlini Evd oğullarından el- Velid b. Sad'ın evine yerleştirdi. Orada iki ay onları gizli tuttu ve hiç kimse onlardan bir haber alamadı.

Bir gün, Ebu Humeyd es- Semerkandî olarak bilinen Muhammed b. İbrahim el- Humeydî adında Horasanlı bir komutan Kinâse'yi ele geçirmek düşüncesiyle harekete geçmişti. Yolda İbrahim b. Muhammed'in kölesiyle karşılaştı ve ona Abbasi ailesinin durumunu sordu. Köle de onların kötü durumunu kendisine aktardı. Ebu Humeyd doğruca onlara gitti. Ebul Abbas ve yanındakiler bir yer altı sığınağında idiler. Ebu Humeyd:

– Hanginiz Abdullah b. Muhammed el- Hârisiyye'dir, diye sordu. Kendisine Ebul- Abbas işaret edildi. Hilâfeti ona teslim etti. Sonra arkadaşlarını getirerek Ebu'l - Abbas'ı dışarı çıkardılar. İnsanlar kendisine biat ettiler.

Denildiğine göre, bu sıralarda Ebu Seleme hilâfeti Taliboğullarına geçirmeyi düşündüğü için Cafer b. Muhammed ve Abdullah b. Hasan'la irtibat kurmaya çalışıyordu. Ancak onlardan menfi cevap almıştı. Bu

43 el- Mesûdi, a.g.e., 3/268-269.

arada Ebu Humejd ve arkadaşlarının Ebu'l - Abbas'a biat ettiklerini duyunca koşarak gelmiş ve o da biat etmek zorunda kalmıştı⁴⁴.

Mescidde bir hutbe okuyan Ebul- Abbas:

– Biliniz ki, hilâfet bizim içimizdedir. Onu İsa b. Meryem'e teslim edinceye kadar o bizim dışımızda değildir⁴⁵. diyerek bu meselede Taliboğullarını safdışı bırakıyordu. Bu arada bazı akrabalarını ve kendisine bağlı kimseleri muhtelif yerlerde bulunan askeri birliklerin başına getirdi. Ebu Seleme'yi de kesinlikle affetmek istemiyordu. ancak halk arasında itibarı olduğu için onu halka hissettirmeden ortadan kaldırması gerekiyordu. Bu bakımdan önce bir tellal (Münâdî) tutarak "Mü'minlerin Emiri Ebu Seleme'den râzıdır" diye bağırttı ve Ebu Selem'yi çağırarak onu yerdirdi, içirdi ve giydirdi. Sonra da yanından ayrılarak gece yarısından sonra Ebu Müslim'in gönderdiği Merrâr b. Enes'e öldürttü. Halk arasında ise Ebu Seleme'yi Hâricilerin öldürdüğünü yaydılar⁴⁶.

Askerî birliklerin başarılı olmasıyla Mervan b. Muhammed'in öldürülmesinden⁴⁷ (h.132/m.750) sonra Emevi hilâfeti tamamen çökerken Ebu'l- Abbas es- Saffâh tek başına idareyi elinde topluyordu.

Netice itibarıyla ta Muhammed b. el- Hanefiyye'den itibaren başlayan büyük mücadeleden sonra Abbas oğulları hilâfeti ele geçirmiş oluyordu. Onlar bu mücadelede fikri ve askeri saha itibarıyla tamamen Mevâli'ye dayandılar; onların Ehli Beyt'e gulat derecesindeki bağlılıklarından faydalandılar. Aslında hem fikrî ve hem de askeri sahada gelişen ve büyüyen Mevâli hareketini perde arkasından büyük bir siyasî maharetle kendi lehlerine çevirdiler. Ancak şans ve talihin de onlardan yana olduğunu söylemek gerekir.

Şimdi, iktidarı tamamen ele geçiren Abbasilerin artık tavırlarını ve hakiki çehrelerini bütün açıklığıyla ortaya koymaları gerekiyordu. Ebu Seleme El- Hallâl gibi davette çok güçlü olan ve Fatıma oğulları yanlısı birini saf dışı bırakmak Abbâsiler için büyük bir başarıydı. Artık yavaş yavaş Taliboğulları için çalışmadıklarını ve İmâmetin tamamen kendi hakları olduğunu söylemelerinin zamanı geliyordu. Nitekim Ebu'l - Abbas es- Saffah'tan sonra yerine geçen Ebû Cafer el-Mansur Horasan'a gitmiş ve Horasanlılara hitaben:

– Siz bizim taraftarlarımız, Yardımcılarımız ve davetçilerimizsiniz. Eğer bizden başkasına biat etmişseniz, bizden daha hayırlısına biat etmemişsinizdir. Biz İbn Ebi Talib'in çocuklarını terkettik⁴⁸. diyerek Taliboğullarıyla kesin çizgilerle ayrıldıklarını ortaya

44 Fazla bilgi için bkz. el- Ya'kubi, a.g.e., 2/345-349.

45 İbnü'l - Esir, el- Kâmil, 5/415.

46 İbnü'l - Esir, a.g.e., 5/436; İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah (276/889), el- İmame ve's- Siyase, Kahire, 2/121.

47 Fazla bilgi için bkz. İbn Kuteybe, a.g.e., 2/118-120.

48 El- Mesüdi, a.g.e., 3/311.

koymuştur.

Abbâsilerin siyasi sahada birden dönüş yapmaları, hele de davetin çok güçlü bir ismi olan Ebu Müslim'i öldürmeleri (H.137/m.754) Mevâli arasında çok tesiri yaptı. Ebu Müslim'in etrafında toplanmış olan Raverdiyye arasında fikri ve siyasi bir takım hareketlerin çıkmasına sebep oldu⁴⁹.

Hiç yoktan büyük bir siyasi maharetle iktidarı ele geçiren Abbâsiler, özellikle iktidara geldikten sonra siyasi ve askeri sahada güçlü bir potansiyele sahip olan Türklere dayanmakla yine siyasi maharetlerini ortaya koymuş oluyorlardı. Gerek Mevâlinin ve gerekse Alevîlerin çıkardığı bütün isyanlarda Türkleri kullandılar. İşte bu siyaset onları beşyüzü aşkın sene taşımıştır.

Doğrusunu söylemek gerekirse gerek Emevilerin siyaseti ve gerekse bu siyaset karşısında Abbasoğularının alternatif siyaseti, bir inanç boşluğu içinde kıvranan dünyaya evrensel İslam dinini hakkıyla tebliğ edememiştir. Onların siyasetleri neticesinde İslâm dünyasında fikri ve siyasi sahada sayısız fırkalar ortaya çıktı. Şu kadar ki, Abbâsilerin yaptığı en hayırlı iş iktidara geldikten sonra eski siyasetlerinden dönüş yapmaları ve Türkleri de yanlarına alarak Mevâli arasında bizzat kendilerinin sebep olduğu İslâm dışı fikir ve inançlarla mücadele etmeleridir.

49 Fazla bilgi için bkz. e- Nâşi el- Ekber, a.g.e., 33; ibnu'l Esir, age, 5/481; el- Mesûdi, a.g.e., 3/305; Dr. Faruk Ömer, el- Abbâsiyyûn el- Evâil, .92.